

Carlos Hugo Preciado Domènech
Dret a decidir? Així no, gràcies

En l'actual context econòmic, social i polític català l'anomenat "dret a decidir" ha cobrat un protagonisme gairebé monogràfic en els mitjans de comunicació, les tertúlies, i el debat ciutadà.

Hom està d'acord en que el poble té dret a decidir. Un consens semblant s'obtidria si hom pretengués organitzar un referèndum sobre el dret a la llibertat, sobre el dret a la igualtat o, fins i tot sobre la justícia social. Molt poca gent assenyada s'hi podria oposar amb arguments sòlids; precisament per que el dret a decidir, la llibertat, la igualtat o la fraternitat o justícia social son tots valors o axiomes de general acceptació a la nostra societat, que formen part de la genètica de la convivència tal i com avui l'entendem i que, per tant, llevat de rars supòsits, tothom assumeix com a valors propis.

La qüestió canviaria radicalment si passéssim a concretar què és allò que hem de decidir, què tenim llibertat de fer, en què som iguals i fins a on arriba la solidaritat. Probablement si la decisió comportés crear una frontera i sortir d'Europa, la llibertat fos de prohibir la entrada als que vinguessin de la resta de la península sense un visat, la igualtat fos només respecte els catalans i no respecte la resta dels europeus, i la solidaritat es limités al sí de les nostres fronteres, el consens inicialment aconseguït s'esvairia, tant més conforme més es precisés el valor inicial (decisió, llibertat, igualtat, fraternitat) en decisions concretes.

Malauradament allò que contemplem als mitjans no fa sinó confirmar el raonament que acabem de fer: La deliberada inconcreció de la qüestió a decidir i de les seves conseqüències pretén empènyer als ciutadans a decidir quelcom sense contingut concret, perquè després siguin uns altres els que concretin allò que hem decidit. Tot comença i s'acaba en una votació, sense que ningú ens expliqui què passarà l'endemà. *"Ara toca decidir, i després ja us direm què és allò que heu decidit i les seves conseqüències."*

Per aquesta raó quan algú es pregunta ¿què hem de decidir?, ¿qui ha de decidir?, ¿com s'ha de decidir?, ¿quan s'hauria de decidir?, ¿per què hem de decidir?, o qüestions com ¿qui pagarà les pensions?, ¿ens mantindrem a la UE?, ¿haurem de creuar una frontera amb passaport per anar a València o a l'Aragó?, ¿quin tipus d'estat serà aquest futur estat català?, ¿hauran d'obtenir permís de treball a Catalunya els que vulguin mantenir la nacionalitat espanyola?... els desacords i les discussions brollen sense aturador, com és lògic, perquè de decidir en general a decidir en concret n'hi ha un bon tros, que molts no estan interessats en recórrer, al menys fins que no s'hagi produït la anhelada decisió.

Així, al poble se li demana "fe" i ha de deixar-se de "raons", doncs les raons que poden condicionar les decisions individuals no són altre cosa que "pors". Dinàmiques maniquees d'aquest tipus que fan impossible de situar-se fora del binomi unionistes/independentistes són formes de manipulació social que pretenen l'etiquetatge de la població per definir fronts, mesurar forces i traçar estratègies que serveixen a unes elits polítiques en plena crisi de credibilitat, però que no contribueixen a convèncer a molta gent raonable que veu sense resposta preguntes essencials sobre la seva vida i el seu futur.

Davant d'aquesta situació de crisi de la raó, tractarem de fer un anàlisi desapassionat i raonable de les qüestions que es plantegen a l'entorn del dret a decidir i conclourem que aquest dret, tal i com s'està desenvolupant, no és pas un exercici de democràcia, sinó més aviat tot el contrari.

Què hem de decidir?

Es diu que hem de decidir tenir un Estat propi, diferent de la resta d'Espanya. I ho hem de fer "nosaltres", el poble català. Que el català es un poble o una nació ningú ho pot posar en dubte, però hauríem de precisar què és un poble o nació, atenent a les concepcions pròpies del Dret Internacional, doncs un Estat és, entre d'altres coses, un subjecte de Dret internacional.

L'actual concepte de poble al Dret internacional fusiona la concepció alemanya o objectiva, segons la qual el poble es delimita per un territori geogràfic, una llengua, una cultura, unes tradicions, unes costums, una història i consciència nacional comunes; amb la concepció francesa o subjectiva, que delimita el poble per la voluntat de viure en comú.

Partint d'aquest concepte, tenir un Estat propi és un dels continguts possibles del dret d'autodeterminació dels pobles, que es defineix com un dret humà fonamental (arts. 1.2 i art. 55 Carta ONU i art. 1 PIDCCPP de 16 de desembre de 1966) i es recull tant a la Resolució 1514 (XV Assemblea), sobre la concessió de la independència als països i pobles colonials com a un dret de tot poble (no només els colonitzats), com a la Resolució 2625 (XXV Assemblea) sobre els principis de dret internacional referits a les relacions d'amistat i a la cooperació entre els Estats que consagra el principi de la igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles.

Des d'aquesta òptica la primera qüestió que sorgeix és: el poble català rau només a la Comunitat Autònoma de Catalunya o més aviat abasta tots els territoris de llengua catalana: Rosselló, Comunitat Valenciana, Illes Balears...? Si la resposta és aquesta, la decisió de tenir un Estat propi, com a poble, no li correspondria només a l'actual Comunitat Autònoma catalana, doncs aquesta es només una part —car que important— del poble català. Per tant, identificar

poble català amb Comunitat Autònoma de Catalunya és un exercici de reduccionisme que no podria —des de l'òptica internacional— significar que qualsevol decisió presa només a Catalunya com a Comunitat Autònoma fos una decisió del poble català com a tal en exercici del seu dret a l'autodeterminació.

En efecte, el dret d'autodeterminació, conforme a l'esmentada Resolució 2625, comprèn: l'establiment d'un Estat sobirà i independent, la lliure associació o integració en un Estat independent o l'adquisició de qualsevol altre condició política lliurement decidida per un poble.

Arribats en aquest punt, cal dir que el dret d'autodeterminació ve limitat en la pròpia Resolució 2625 de l'ONU, en el sentit de que aquest dret no autoritza o fomenta cap acció encaminada a trencar o menyscar, total o parcialment, la integritat territorial d'Estats sobirans o independents que es comportin de conformitat amb el principi d'igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles i que estiguin dotats d'un govern que representi a la totalitat del poble pertanyent al territori sense distinció per motius de raça, credo o color. Per tant, els Estats sobirans que exerceixin el poder amb legitimitat es beneficien de la clàusula de protecció de la seva integritat territorial front al dret d'autodeterminació dels pobles que integrin l'Estat.

A més, el dret d'autodeterminació pot ser extern (secessió, fusió amb un altre Estat...) o intern (adquisició de condició política: autonomia, estat federat, regió, etc. En aquest sentit el dret d'autodeterminació va ésser exercit pel poble català al 1978 quan va decidir adquirir la condició política de Comunitat Autònoma a dintre d'un Estat. La llibertat d'aquesta decisió no creiem que es pugui qüestionar a hores d'ara, malgrat que es venia d'una cruenta dictadura i òbviament això era un fort condicionant. En aquest sentit, es podrà qüestionar la seva oportunitat o el seu encert, però no la llibertat amb què es va prendre, doncs precisament a Catalunya és on va obtenir un recolzament més ampli. Val a dir que només a Barcelona van votar a favor de la CE 2.095.467 persones i en contra només 109.530.

Si ara el poble català vol tornar a exercir com a poble el dret a l'autodeterminació hauria de ser tot ell, i no només la Comunitat Autònoma catalana; però, a més a més, aquest exercici, conforme a l'esmentada Resolució 2625, no podria trencar la integritat territorial del Estat espanyol, llevat que es sostingui que l'Estat espanyol no es comporta de conformitat amb el principi d'igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles, quan, precisament en el seu origen a 1978 hi ha una decisió sobirana dels pobles català, gallec, basc i espanyol de constituir-se en un únic Estat.

D'altra banda, difícilment es pot dir que l'Estat espanyol no representa a la

totalitat del poble espanyol, doncs hi ha —amb totes les imperfeccions que es vulguin— un sistema electoral amb representació política (Congrés) i territorial (Senat) i, no ho oblidem, les Comunitats Autònomes són Estat. Més difícil encara seria afirmar que el govern espanyol —en relació al poble català— governa distingint entre els ciutadans per motius de raça, credo o color. A més, el sistema polític espanyol compta amb mecanismes de reforma total de la pròpia Constitució, tot i que amb la rigidesa pròpia d'aquests supòsits (art. 168 CE), per la qual cosa difícilment es pot sostenir que el poble (català, basc, gallec, etc.) no pugui exercir el seu dret d'autodeterminació, per bé que s'exigeixin unes majories especialment reforçades, com és lògic si es pretén una mínima estabilitat i continuïtat de la nova forma política que pogués sortir de la reforma, majories molt semblants a les que s'exigeixen per la reforma de l'actual Estatut d'autonomia (vegeu arts. 222 i 223 EAC i art. 168 CE).

Aquestes reflexions no suposen que allò que no es legal no sigui legítim, sinó que si es volen constituir nous marcs de legalitat, la legitimitat ha d'estar ben fonamentada i, la identitat, la pàtria i la mera voluntat, quan perden de vista la realitat objectiva de que el fenomen que coneixem com poble català va més enllà de la actual Comunitat autònoma de Catalunya i que el dret a decidir ja es pot exercir per vies constitucionals, perden també la legitimitat en la decisió que es pretén adoptar.

A més a més, crida l'atenció que la consulta es vulgui fer en termes binaris (sí/no) sobre una qüestió concreta, quan les estadístiques que es fan anar pel propi Govern de la Generalitat evidencien que hi ha un 25 % de la població que no vol que la consulta es dugui a terme o bé li es indiferent **[1]**. Amb aquestes dades, es raonable afirmar que el plantejament binari de la qüestió, excloent altres possibilitats, obligarà a un 25% de ciutadans a pronunciar-se sobre dos opcions que no comparteix o no li interessen. A més, pot haver-hi ciutadans que vulguin la independència si i només si es fa d'acord amb la Constitució, de forma que no es pot excloure aquesta qüestió de la consulta, com s'ha proposat **[2]**, doncs això no li mancaria claredat, sinó que aclariria a què està disposat el votant, donades les conseqüències que una consulta il·legal podrien comportar per la població catalana.

Per concloure, plantejar la pregunta en termes binaris del tipus: "¿vol que Catalunya esdevingui Estat independent?" exclou de l'àmbit de decisió altres opcions, que la propaganda oficial anomena "terceres vies", i que poden ser per molta gent la primera, la segona o la única opció. Per exemple: estat independent, estat lliure associat, estat confederat, estat federat, comunitat autònoma, regió. És evident que tota opció que no entri dintre de l'escenari binari (independència sí/no) és força molesta pels que estan impulsant l'autoanomenat procés de transició nacional.

Conclusions

Els ciutadans de la Comunitat Autònoma de Catalunya podem ser consultats sobre la nostre opinió, però no podem decidir per tot el poble català, sense comptar amb tots els seus integrants, el fet de constituir un nou Estat independent, doncs l'únic titular del dret d'autodeterminació a nivell internacional és el poble, i no una part d'ell.

Havent-hi vies constitucionals d'accés al dret d'autodeterminació no son admissibles vies alienes a la de la reforma constitucional, doncs això pugnaría amb la resolució 2625 de l'Assemblea General de la ONU, que diu que el dret d'autodeterminació no autoritza o fomenta cap acció encaminada a trencar o menyscabar, total o parcialment la integritat territorial d'Estats sobirans o independents que es comportin de conformitat amb el principi d'igualtat de drets i de la lliure determinació dels pobles i que estiguin dotats d'un govern que representi a la totalitat del poble pertanyent al territori sense distinció per motius de raça, credo o color.

El fet de plantejar la consulta en termes binaris exclou pel cap baix un 25% de la població, que hi està en contra o no li interessa la decisió en aquests termes i simplifica la qüestió barrejant a aquells que voldrien un Estat independent accedint-hi per la via legal o els que voldrien accedir-hi per altres vies.

El fet de plantejar la consulta en termes binaris exclou o desvalora opcions com la confederació, la federació, la lliure associació o el manteniment com a Comunitat Autònoma o fins i tot la reducció d'autonomia, de forma que la consulta plantejada en aquest termes (si/no) a qui interessa és als que volen un estat independent, però no als que volen un canvi de forma política que no impliqui la independència, doncs aquests últims només podran dir que no, i no es tindrà en compte, per tant, la seva legítima opció.

Qui ha de decidir?

Aquesta segona qüestió és tant o més important que el "què hem de decidir". En l'apartat anterior ja hem apuntat que si el que es vol decidir es l'autodeterminació d'un poble qui ho ha de fer es tot el poble, i no només una part com es pretén.

A banda d'aquest problema, el "qui" planteja altres qüestions igualment importants. En primer lloc, la suposada consulta sobre si es vol que Catalunya esdevingui Estat independent es planteja fer amb criteris exclusivament quantitativus (una persona un vot), que no tenen en compte la distribució demogràfica al territori, per la qual cosa resulta obvi que qui decidirà el futur

de la totalitat del territori serà la Província de Barcelona, que compta amb 5.536.152 habitants, en contrast amb Girona: 760.516; Lleida: 440.526; i Tarragona: 809.328 habitants **[3]**. Si aquest desequilibri demogràfic no es pondera o corregeix exigint una majoria suficient a cadascun dels territoris, siguin municipis, comarques o províncies, el resultat de la votació seria poc representatiu de la voluntat de la majoria dels territoris. Per exemple: 2/3 dels municipis de la província o comarca que representin 2/3 de la seva població seria una bona solució. Entendre el contrari podria comportar que per la voluntat de Barcelona i en contra de la unanimitat de les altres províncies, comarques o municipis, aquests/es es veiessin empesos a una secessió contrària a la seva voluntat. Seria paradoxal que per assolir l'actual estatus autònom s'exigís majoria del cens a cada territori (província) i per assolir la independència no s'exigís res més que la regla una persona un vot, amagant la decisió dels territoris (vid. art. 151 i 152 CE), que d'aquesta manera no tindrien "dret a decidir".

Un segon problema és si els ciutadans de la resta d'Espanya tenen o no dret a decidir o al menys a opinar sobre què part del territori d'Espanya es segregui, amb les conseqüències econòmiques, polítiques i socials que això implica. No sembla pas molt democràtic obviar tot pronunciament de qui, a hores d'ara, té interessos importants a Catalunya, tant d'ordre personal, com econòmic o social. Menys encara si tenim en compte que a 1978 els ciutadans/es de Catalunya van decidir integrar-se en el poble espanyol com a ens polític sobirà, de forma aclaparadorament majoritària. Si el que es vol realment és atendre a criteris participatius, cívics, representatius i democràtics **[4]**, s'hauria de donar la oportunitat d'opinar sobre aquesta qüestió a la resta d'Espanya; a banda del pes que aquesta opinió pugui o no tenir en el resultat final.

La predelimitació de l'àmbit personal de la consulta a on previsiblement es pot donar una victòria pot ser una estratègia política vàlida, però no es pot qualificar de mínimament democràtic un procés que es desentén de paràmetres tan importants com la densitat demogràfica als territoris o la consulta a tots els individus afectats directament per la decisió.

Una última qüestió que planteja el "qui" és el tema de la majoria suficient. ¿De quina es tracta? En situar-nos fora de les vies constitucionals aquest és un tema que resta en mans d'uns poders constituïts que no tenen legitimitat suficient per decidir-ho.

A banda d'això, el més raonable no pot ser afirmar que una majoria simple, doncs seria fàcilment variable i una decisió d'aquesta magnitud ha de tenir un recolzament social important. Això exigiria un quòrum de participació mínima (vora un 70% dels electors), doncs no es pot presumir que els qui no votin

estan d'acord amb el resultat, sigui quin sigui, sobre tot si es planteja un dilema en termes binaris, com hem dit. A més d'aquest quòrum, s'hauria d'exigir una majoria suficient per garantir una estabilitat. 2/3 o 3/5 dels que votessin, per tal de canviar la situació actual.

Conclusions

El dret a l'autodeterminació és de titularitat dels pobles. Una part d'un poble no pot decidir per tot ell.

Un poder constituït, com la Generalitat de Catalunya, no té legitimitat democràtica per decidir quina es la majoria suficient, fora de la Constitució, per acordar una secessió del territori de la Comunitat Autònoma catalana.

Els resultats d'una hipotètica votació, per tenir una mínima qualitat democràtica relacionada amb els territoris afectats, haurien de ser referits i ponderats per territoris (províncies, comarques, municipis...), exigint majories sòlides a cadascun. El contrari suposa posar en mans dels ciutadans de Barcelona el destí de tot el territori català.

Els ciutadans espanyols haurien de poder opinar sobre una qüestió que els afecta directament, si és que es vol parlar d'un procés realment democràtic.

S'hauria d'exigir un quòrum mínim de participació (70%) i una majoria suficient (2/3, 3/5...) per adoptar una decisió d'aquesta mena i, en qualsevol cas, s'hauria de dur a terme d'acord amb l'art. 168 de la CE.

Com s'ha de decidir?

El dret a decidir no és qualificable com a democràtic si no el precedeix una informació completa, veraç i exhaustiva sobre les conseqüències de cadascuna de les opcions i la mesura en que aquestes afectarien a drets tant bàsics com les pensions, prestacions socials, infraestructures, relació amb Espanya i la resta de països de la UE, model d'estat que es proposa, i un llarg etcètera.

Des de les institucions catalanes s'estan llançant missatges altament equívocs a la ciutadania, com per exemple amb el tema de la permanència a la UE, quan vàries institucions comunitàries i els propis Tractats constitutius de la UE deixant clar que una secessió de Catalunya la deixaria fora d'Europa, amb tot el que això comportaria a curt i mitjà termini en la vida diària i en els drets dels ciutadans. No sembla que aquesta variable (pertànyer a la UE o sortir-ne) hagi de formar part del contingut de la pregunta que es vol fer a la ciutadania, la qual cosa és molt preocupant. Més preocupant encara és que als qui es fan

aquestes qüestions en públic se'ls titlli reiteradament d'atjar el discurs de la por. Igual que el sortir o no de la UE, hi ha multitud de qüestions en les que no s'està donant un mínim de informació exigible des dels més elementals postulats democràtics: finançament del nou estat, pagament del deute heretat, moneda, forma política.... És evident que tota opció que no entri dintre de l'escenari binari (independència sí/no) és força molesta pels que estan impulsant l'autoanomenat procés de transició nacional. ¿Es això voler escoltar al poble, o només es vol escoltar allò que es vol sentir?

Voler decidir informadament no és tenir por, és exercir el dret a decidir amb autèntica llibertat. Una decisió no informada mai pot ser una decisió lliure, sinó un exercici de fe. Des de la propaganda oficial no es vol informar, es vol que es decideixi independència sí, independència no. Foragitar de la decisió elements importants en la ponderació de la resposta es exigir fe per sobre de raó; quelcom que pot convenir als creients o als patriotes, però no a la gent que es guia per criteris de raó o seny.

Per què hem de decidir?

A part dels arguments de caire històric, identitari o d'exaltació nacional, els greuges econòmics són els arguments que es fan anar per fonamentar el dret a decidir.

Catalunya és terra d'acollida, de fraternitat i de tolerància, i ho ha sigut secularment. No sembla gens responsable que arguments de caire passional o identitari es vulguin imposar sobre d'altres com la raó, la convivència i la necessitat de dialogar; quelcom que des de l'exercici responsable dels que ostenten els poders públics s'hauria de promoure.

Es paradoxal que molta part dels problemes de caire social que avui pateixen els ciutadans i ciutadanes catalans vinguin d'unes polítiques neoliberals europees que ningú sembla qüestionar. Ningú demana el dret a decidir sobre la sobirania social, sobre el dret d'un poble a disposar dels seus recursos i a no ser espoliat per tapar els desmans dels mercats financers, que cinc anys després de la crisi segueixen estant igual de desregulats. S'arreglaran aquests problemes aixecant un altre frontera? Serà positiu pel poble català separar els territoris on es parla el català per una nova frontera?

Aquest silenci sobre la sobirania social es lògic, doncs la pàtria per la pàtria uneix als patriotes d'esquerres (si això no és un oxímoron) i els de dretes, però la pàtria com a mitjà d'emancipació de les classes desfavorides exclou del consens "transversal" a la gent d'esquerres, que prioritzen el discurs social per sobre del nacional.

En aquesta situació de greu crisi social el perquè hem de decidir no es pot limitar a un "perquè sí, perquè hi tenim dret", sinó que ha de cercar quelcom de solidaritat i responsabilitat social en el raonament. Arguments de caire identitari i d'exaltació nacional no poden seguir brandint-se per enfrontar gent que conviu pacíficament, ni pel govern espanyol ni pel govern català, doncs s'estan promovent desconfiances, rancúnies i ressentiments entre la ciutadania, la qual cosa unida a la greu situació de crisi social pot desembocar fàcilment en extremismes de tots els signes que facin perillar la convivència, com és ben palès als països del nostre entorn i a Espanya, on estan començant a ressorgir moviments d'ultradreta, basats en la exaltació nacional i la intolerància.

Finalment, la Constitució ha proporcionat un marc convivencial que ha donat al poble català un grau d'autonomia i llibertat molt superior al tingut durant segles, fins i tot superior al que es tenia abans del 1714, per la qual cosa valdria la pena d'intentar millorar aquest marc convivencial i no trencar-lo. Decidir és un dret de tota persona i de tot poble, però la decisió ha de poder-se adoptar informadament, ponderant els pros i els contres des de la raó i des de la voluntat de viure i millorar la situació social i no des de l'identitarisme, la rauxa, el ressentiment o l'odi.

Per tot això, val a concloure que en qualsevol procés constituent s'han de respectar uns paràmetres bàsics perquè se'l pugui qualificar de democràtic, i en aquest moment **el procés sobre el dret a decidir que s'està duent a terme a Catalunya té un dèficit democràtic quelcom més que preocupant.**

Notes

[1] Informe del Consell Assessor de la Transició nacional, p. 30.
http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2013/07/25/21/43/63684651-2219-42c3-bc5cc1d8ce06fe65.pdf

[2] Informe del Consell Assessor de la Transició nacional, p. 86.
http://premsa.gencat.cat/pres_fsvp/docs/2013/07/25/21/43/63684651-2219-42c3-bc5cc1d8ce06fe65.pdf

[3] <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=245&lang=es>

[4] Arguments legitimadors de la consulta elaborats pel "Consell assessor per a la transició nacional".

[Carlos Hugo Preciado és magistrat especialista en l'ordre social del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya i professor associat de Dret Penal de la Universitat Rovira i Virgili. Font: *El Periódico de Catalunya*]

19/11/2013